

Epoca renașterii și literaturii renanscentiste

(sec. XV – XVII)

CONDIȚII ISTORICE

Epoca de afirmare plenară a omului și de impresionată înflorire a artelor, numită Renaștere aprin contrast cu evul mediu vazut ca o perioadă dogmei și fanatismului, cuprinde secolele al XIV, și al XVI-le în Italia, al XVI-lea în Franța, Germania și Țările de Jos, în Anglia și Spania include și începutul secolului al XVII-lea.

Renașterea apare mai întâi în Italia, pentru că aici se creează mai devreme condițiile economice și social-politice corespunzătoare. În orașele-state italiene, dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului determinase întărirea burgheziei, a cărei opoziție față de feudalism se manifestă și pe plan ideologic. Înflorirea comerțului duce la marile descoperiri Marco Polo ajunge în China, iar navigatorii spanioli de sub comanda italianului Cristofor Columb, aflați în căutarea unui drum mai scurt spre Indii, descoperă un nou continent. Lumea cunoscută-restrânsă în evul mediu-se lărgeste tot mai mult.

Inventarea tiparului face posibilă o răspândire fără precedent a cunoștințelor științifice și a valorilor literare. Renașterea (Renesanție) este epoca guvernată de o atitudine critică față de instituțiile și mentalitățile medievale, pe fondul unui flux de idei reformatoare și umaniste, ce luptă pentru afirmarea literaturii naționale și pentru combaterea uzului excesiv de teme religioase. Tot ce apare pe plan cultural constituie un mijloc de contracarare a acțiunilor clerului sau de politizare a vieții sociale, ghidată de autoritățile statale.

Un important rol, atât în plan politic, cât și cultural, îl are burghezia, care, în țările unde nu este foarte numeroasă, precum Slovacia și Cehia, este înlocuită, de orașenime. În Slovacia de exemplu, orașenimea era mult ajutată de Monarhie, întrucât aceasta avea nevoie de un aliat puternic împotriva micii nobilimi. Este motivul pentru care orașenimii i se acorda numeroase privilegii, astfel încât unele dintre ele au devenit așa-zise "orașe-libere", având puterea necesară de a se administra independent, dar, în același timp fiind supuse puterii monarhice. Nobilimea, pentru a face față acțiunilor ostile ale celor doi aliați, își caută sprijinul în rândul clerului. Renașterea este epoca renumită pentru conflictul la nivel social între orașenime /Monarhie și nobilime/cler.

Această perioadă este numită și Epoca Umanismului, datorită încercărilor din acest timp de a integra în societate persoane cu idei deschise culturalizării maselor. Biserica, refractară față de artă și cultură antică, este mult criticată de umaniști, care acordau o mare valoare întocmai culturii antice. Umanismul se manifestă la nivelul mai multor țări. În Italia, "leaganul latinității", se produce o schimbare uluitoare: limba latină, este înlocuită cu limba italiană. Umanismul publică aproape toate scrierile poetilor mari. antici. Se afirmă prin Dante Alighieri ("Divina comedie"), Petrarca ("Scrieri"), Giovanni Boccaccio ("Decameronul"). În Franța, se remarcă Rabelais, în Spania, Cervantes, iar în Anglia, literatura umanistă este larg acaparată de opera lui Shakespeare.

UMANISMUL

Termenul de "umanism" are două sensuri: unul larg, de dragoste față de oameni, și unul restrâns, de interes față de valorile antichității. În legătură cu Renașterea, termenul de umanism, se folosește în ambele sensuri.

Evul mediu cunoștea antichitatea, dar numai parțial, adesea trunchiat și incorect, prin prisma teologiei. Renașterea ia antichitatea ca model, încercând s-o cunoască în toată bogăția ei de valori. Începe o căutare febrilă de manuscrise antice, care, o dată descoperite, sunt studiate cu atenție și începând antice, care, o dată descoperite, sunt studiate cu atenție și începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea tipărite, sunt studiate cu atenție și începând cu a doua jumătate a

secolului al XV-lea-tipărite.Săpăturile scot la iveală ziduri și statui, comori ale artei antice.Se creează biblioteci și librării, iar academiile nou-apărute grupează savanți care dezbat probleme filozofice, cum sunt membrii Academiei platoniciene de la Florența.

Creațiile antice devin modele, surse de inspirație, atât pentru scriitori-care folosesc adesea chiar limba latină-,cât și pentru artiști.Antichitatea afirmase cu mândrie că “Omul este măsura tuturor lucrurilor” și că” În lume-s multe mari minuni;/Minuni mai mari ca omul nu-s!”Reînviind această tradiție, Renașterea realizează un ideal de om universal, multilateral, un om căruia, ca și personajul antic "nimic din ceea ce este omenesc" nu-i este străin:armonios dezvoltat fizic și cultivat ca intelect, pasionat, iubitor de cunoaștere și frumos, om de cultură și de acțiune în același timp.Un astfel de om este un abis de știință, după cum se exprima Rabelais, sau, cum se intitula Pico della Mirandola, „doctor în toate științele si în alte cîteva pe deasupra”.

Spre deosebire de evul mediu, care vedea în om o creație a divinității, supusă în exclusivitate voinței acesteia, Renașterea pune accentual pe rațiunea, libertatea și demnitatea omului, pe caracterul său perfectibil. “Nimic nu este mai presus pe pămînt decît omul, nimic nu este mai presus în om decît mintea și sufletul [...]”, scria Pico Mirandola în al său Discurs despre demnitatea omului.

Un astfel de om avea o educație multilaterală, filosofică, literară, științifică, artistică și fizică.Reprezentativi pentru idealul de personalitate al Renașterii au fost Leonardo da Vinci, pictor, om de știință și arhitect.

Omul Renașterii tinde să realizeze o armonie între el și natură.Această atitudine se reflectă în concepția despre artă, pictorilor recomandîndu-li-se “să studieze cu atenție marele model al naturii”.

Promovînd rațiunea, cunoașterea științifică a naturii și a omului, Renașterea se opune dogmatismului și fanatismului medieval.Lectura în original a vechilor texte considerate sfinte le permite savanților vremii să releve modificările ulterioare și interesante făcute în aceste scrieri de către reprezentanții bisericii.Corupția și ipocrizia clerului catholic reprezintă unul dintre subiectele favorite ale scriitorilor satirici din Renaștere, iar în Germania Renașterea se asociază cu Reforma, care favorizează dezvoltarea culturii în limba națională.

RENAȘTEREA ÎN ITALIA

Francesco Petrarca (1304-1374) este o personalitate reprezentativă pentru începuturile umanismului renascentist.Admirator al antichității latine, descoperitor al unor manuscrise cu discursuri de Cicero, partizan al restaurării republicii romane, autor de opere în limba latină, Petrarca a fost unul dintre cei mai mari poeți italieni, fapt recunoscut încă din timpul vieții, cînd a primit la Roma cununa de lauri.

Opera sa poetică cea mai valoroasă, scrisă în limba italiană, constituie Canționierul, volum ce cuprinde cîntece și sonete inspirate de iubirea lui pentru Laura.Poeziile evocă, în imagini vibrînd de sensibilitate, momente ale întîlnirilor cu iubita, o prezintă în ipostaze grațioase (în barcă, sub ploaia de flori ale unui arbore primăvărat, în unda unei ape ori strălucind la curte)sau tristă, bolnavă.Toata gama stărilor sufletești ale îndrăgostitului își găsește expresia în poezia lui Petrarca:

„Slăvite fie loc și ceas și clipă,
Meleag și an, și anotimp, și lună,
Cînd am simțit din ochii tăi, stăpîină.
Iubirea-n pieptul meu cum se-firipă
Și-n veci slăvită-a lacrimiei risipă
În care-am plîns cu dragostea-mpreună,
Și rănile ce-n sînul meu se-adună.
Și-n inimă săgeata-nfipă-n pripă...”

(Cantonierul LXI)

După moartea iubitei, rimele îi recheamă imaginea și fac să retrăiască clipele fericirii pierdute.

Mai mult decît Beatrice, din care Dante făcuse un symbol, Laura este o femeie vie, o prezență poetică legată de cadrul natural.

Stilistic, Petrarca utilizează contrastele, spre a exprima frumusețea femeii sau chinurile lui de îndrăgostit:

“Nici pace n-am, nici lupta nu mă-mbie,
Mă tem și sper, și ard și sunt de gheață
Și zac răpunș și zbor pînă-n tărie,
Nimic nu prind și-o lume string în brață.”
(CXXXIV)

Giovanni Boccaccio (1313-1375), cel mai mare prozator al Renașterii italiene, a fost un umanist, cunosător al antichității și autor de opera în latină. Capodopera sa, Decameronul, este însă scrisă în limba poporului și relevă geniul său de povestitor.

Povestea cu cadru are vechi tradiții orientale, celebră fiind în acest sens colecția de basme arabe O mie și una de nopți, unde cadrul îl constituie istoria Șeherezadei, care îi spune în fiecare noapte cite o poveste soțului ei. Boccaccio preia această formulă, imaginînd zece tineri care, de teama ciumei ce bîntuia Florența, se retrag la o vilă din afara orașului și, spre a-și trece timpul spun fiecare zilnic cite o poveste timp de zece zile. Dintre cele o sută de povestiri, unele sunt vesele, pline de un umor succulent, altele tragice, dar toate slăvesc în spirit renascentist viața și iubirea, îndeamnă la trăirea plenară. Satira lui Boccaccio se îndreaptă asupra unor moravuri contemporane lui, dar și general-umane, biciuind prostia, ipocrizia, corupția, avariția, prejudecățile.

Arta de povestitor, care vădește în caracterizarea pregnantă a tipurilor și în concentrarea navelor, face din Boccaccio creatorul prozei artistice italiene.

RENAȘTEREA ÎN FRANȚA

În Franța, Renașterea s-a manifestat în secolul al XVI-lea, sub influența Renașterii italiene, dar în forme specifice. Atitudinea umanistă pe o buna cunoaștere a literaturii grecești și latine, i-a făcut pe cei șapte poeți grupați în cadrul Pleiadei să ia model creațiile antichității, considerate realizări de neîntrecut, singurele în stare să-I stimuleze pe scriitorii vremii în a realize opera demne de noblețea pe care ei o contribuiau poeziei.

Principalul merit al poezilor Pleiadei este de a fi contribuit substanțial la afirmarea și cultivarea limbii franceze. Preocupările lor în acest sens s-au manifestat atît teoretic, în manifestul intitulat Apărarea și ilustrarea limbii franceze, cît și în creația literară.

Cel mai reprezentativ poet al Pleiadei, Pierre de Ronsard (1524-1585), a fost influențat de Horațiu (în ode) și de Petrarca în sonetele către Casandra, Maria și Elena, grupate sub titlul Iubirile. Depășind, în cele mai bune creații ale sale, influența petrarchistă, Ronsard scrie sonete în care sentimentul erotic se exprimă cu finețe, în forme originale. Tema cea mai frecventă este aceea a trecerii timpului, îmbinînd motivul sorții schimbătoare („fortuna labilis”) cu acela al trăirii clipei („caroe diem”), ca în acest sonet către Elena:

„ Cînd vei fi-mbătrînit și cu tristețe
Vei toarce serile la lumînare,
Rostind vreun vers de-al meu cu-nduioșire,
Ronsard, vei zice, mă cînta-n junețe.
Si vei vedea că slujnica-ți trsare
Ca smulă din toropelii cețe,
Că la auzul gloriei mărețe
Te-o binecuvînta cu minunare.
Vei regreta disprețul și trufiaș
Trăiește! Mîine n-aștepta să vie,
Culege de-astăzi trandafirul vieții.”

În cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, entuziasmul, optimismul fac loc, într-o Franță frământată de războaie civile, unei atitudini sceptice, pe care o reprezintă în mod strălucit Michel de Montaigne (1533-1592). Opera acestui filozof se intitulează Eseurile și reprezintă o autoanaliță de o profunzime fără precedent. Lucrarea nu urmărește un subiect anumit, ci prezintă concepțiile, atitudinile lui Montaigne față de viață socială, educație, religie. În centrul operei se găsește autorul eiș scopul său este de a se prezenta cu toată sinceritatea. Prin minuțiozitatea și adâncimea analizei, Montaigne, vorbindu-ne despre el ca om, vorbește despre problemele generale ale omului.

GARGANTUA ȘI PANTAGRUEL

François Rabelais, autorul lui Gargantua și Pantagruel, a trăit între anii 1494-1553. Fusese în tinerețe călugăr, conform dorinței tatălui său, dar dezgustat de moravurile acestei tagme, pe care o va satiriza în opera sa, o părăsește pentru studiul medicinei, pe care o va practica pînă spre sfîrșitul vieții. Călătoriile efectuate în Italia, în calitate de medic al ambasadorului francez, îl pun în contact cu înflorirea viață culturală din această țară, opera sa rămînînd însă impregnată de spiritul francez.

Inspirîndu-se din cărți populare anonime, Rabelais scrie despre faptele lui Pantagruel, apoi despre tatăl acestuia, Gargantua, realizînd o operă profund originală. Personaje care se bucurau de un real succes printre cititori, Gargantua și Pantagruel sunt doi uriași cumsecade, care trec print-o mulțime de aventuri comice și fantastice.

Gargantua se naște cerînd „De băut!” și va crește ca un gigant mereu însetat și înfometat, dornic de toate plăcerile vieții. O parte importantă a acestei prime cărți este consacrată educației lui Gargantua, domeniu căruia Rabelais, ca și alți reprezentanți ai Renașterii, îi acordă o deosebită importanță. Primii doi dascăli ai copilului îl pun să învețe pe dinafară cunoștințe nefolositoare. La insistența unui prieten al tatălui său, Gargantua este încredințat unui alt dascăl, Ponocrate, în tovărășia căruia pleacă la Paris, oraș unde se remarcă încă de la sosire prin dimensiunile lui colosale și prin faptul că ia clopotele Catedralei Notre Dame spre a le agăța de gîtul iepei. Educația pe i-o da Ponocrate îmbină, în spirit renașentist, cunoașterea naturii cu studiul autorilor antici, cu muzica și exercițiile fizice. Invadarea ținuturilor sale natale de către crudul și mărginitul rege Picrochole îl determină pe Gargantua să lupte cu el și să-l învingă. Ca recompensă pentru ajutorul primit de la călugăr viteaz, fratele Ioan, Gargantua construiește pentru aceasta Mănăstirea Thélème, model renașentist de societate liberă, opusă tradiționalelor rînduiri mănăstirești.

Cărțile următoare se ocupă de educația lui Pantagruel și aventurile lui și ale prietenului său, Panurge. Pentru a afla aceasta din urmă trebuie să se căsătorească sau nu, cei doi prieteni întreprind o lungă călătorie pe mare spre oracolul Sfintei Sticle, drum în care vizitează ținuturi ce prilejuiesc, sub apartenența lor fantastică, o pronunțată atitudine satirică față de realitățile vremii. Un exemplu îl constituie insula papimanilor, adoratori ai papei.

Dincolo de caracterul ei fabulos și comic, opera lui Rabelais conduce spre semnificații superioare. În prolog, scriitorul își compara el însuși creația cu borcănașele în care farmaciștii își țineau pe vremuri leacurile, vase ce întruchipau figuri comice, dar conțineau substanțe binefăcătoare. Precum cîinele roade osul spre a-i suge măduva, tot așa, scrie Rabelais, cititorul trebuie să pătrundă miezul operei.

Afirmarea vieții plenare și a cunoașterii. Giganții lui Rabelais sunt, la modul comic, simboluri ale idealului de om universal, pe care și-l propunea Renașterea. Uriași ca fizic, acumulînd cu nesaț tot ce le oferea viața, ei sunt însetați de cunoaștere și au o largă înțelegere pentru tot ceea ce este omenesc. Semnificativă este, în acest sens, scrisoarea adresată de Gargantua fiului său, Pantagruel, scrisoare adresată care conține un adevărat program de educație al Renașterii, epocă în care “literalele le s-au redat” lumina și deminitatea”. Gargantua își sfătuește urmașul să studieze limbile clasice-greaca, latina, ebraica-, apoi geometria, aritmetica, muzica, astronomia, dreptul civil, medicina. Un loc însemnat este dat cunoașterii științifice a naturii, în timp ce sunt înlăturate pseudoștiințe ca astrologia sau alchimia, practicate în evul

mediu.”Abisul în știință”rămîne o impresionantă metaforă care exprimă toată dorința de a ști a oamenilor Renașterii.Ca o deviză a umanismului sună cuvintele lui Rabelais referitoare la „cunoașterea perfectă a celeilalte lumi, care este omul”, univers miniatural, microcosm în armonie cu macrocosmul (cosmosul).Personalitatea complexă a omului Renașterii trebuia întregită și pe plan moral,căci știința fără conștiință nu-i decît ruină a sufletului.”Adversar al războiului, pe care îl consideră de inspirație diabolică, Rabelais introduce în programul său educativ mînuirea armelor în scopul apărării împotriva cotropitorilor, iar pașnicul Gargantua luptă vitejește pentru a-și apăra țara.

Satirizarea pedanteriei și a clericalismului.Admirația lui Rabelais față de autorii antici se vedește în mulțimea citatelor reproduse din ei.Dar exagerările latiniste și pedanteria sunt satirizate în episodul studentului limuzin, care exprimă într-un mod ridicol și de neînțeles folosind cuvinte latinești, dar, cuprins de frică în fața mîniei lui Pantangruel, își amintește imediat graiul de acasă.

Verva satirică a lui Rabelais se îndreaptă împotriva pedanților, a celor ale căror pretenții de erudiție ascund o mare superficialitate.Aceștia sunt, de cele mai multe ori, clerici, reprezentanți ai Sorbonei, universitatea pariziană care mai era, în vremea scriitorului, închisă în dogmele și sistemul de argumentație artificială moștenite din evul mediu.Un astfel de personaj este Janotus de Baligardo, teologul trimis de Soborna spre a-l convinge pe Gargantua să înapoieze clopotele luate de Notre Dame.

Comicul provine mai întîi din prezentarea alaiului lui Janotus, apoi din contrastul dintre pretenție și realitate, dintre apartenența lui de salvator al bunăstării unei întregi regiuni amenințate de lipsa clopotelor și caracterul meschin al cîștigătorului pe care îl urmărește de fapt.Discursul său este plin de citate latine, uneori incorecte.

Fantasticul și grotescul.Procedee artistice.Episodul iepei lui Gargantua este caracteristic pentru amesteculde fantastic și grotesc din opera lui Rabelais.În creația acestuia grotescul provine din exagerarea monstruoasă a dimensiunilor eroilor și din contrastul dintre aceste dimensiuni și faptul că personale duc viața unor oameni obișnuiți.De fapt, în Gargantua și Pantagruel, caracterul fantastic constă aproape exclusiv în dimensiunile colosale.Vrînd să îndeplinească un gest obișnuit, acela de a înlătura cu coada muștele și bondarii, iapa lui Gargantua seceră o pădure întregă.Referirile la armăsarii lui Iuliu Cezar sau la berberii din Sciția fac parte din parodiarea excesului de erudiție:

„Cam în aceeași vreme, Fayol al IV-lea, regele Numidiei, i-a trimis lui Grandgousier o iapă uriașă, cum nu se mai pomenise vreodată:dupa cum prea bine știți, lucrurile nemaivăzute la noi din Africa vin totdeauna.”
(Gargantua, XVI, traducere de Al.Hodoș)

Atitudinea fundamentală a lui Rabelais, manifestată mai ales față de uriașii săi, este umoristă, presupnînd rîsul binevoitor, simpatia și înțelegerea superioară față de om în general.Rabelais posedă prin excelența arta povestirilor.Povestirea este vie, dînd impresia de mișcare.Atunci cînd prezintă vorbirea unui personaj, Rabelais se dovedește un maestru al sugerării stilului oral, pe care îl adaptează caracterului fiecărui erou în parte.Cuvîntarea lui Janotus, cu aparențe de erudiție, este împrumutată de onomatopee, care dau impresia surprinderii pe viu și creează, în același timp, comicul.

Rabelais a fost un mare creator de limbă, inventînd cuvinte cu rezonanțe comice, în enumerări pline de umor.Influențat de folclor, scriitorul citează frecvent proverbe, grupîndu-le uneori în jurul unei teme.Astfel, neghiobii “se ascund pe ploaie în apă, spun Tatăl nostru maimuțelor, se întorc la oile lor, duc sfoarele la păscut, gonesc cîinele înaintea leului, pun căruța înaintea boilor, se scarpină unde nu-i mînîncă, mînîncă mai întîi pîinea albă, potcovesc greierii, se gîdilă să rîdă, văd musca în lapte, bat tufișurile, dar nu prind păsărelele,iau bășcile drept felinare, prind berzele dintr-o săritură , sar de la cocoș la măgar.”

În literatura română, opera lui I.Creangă este apropiată de spiritul rabelais-ian.Îi unesc umorul, bucuria de a trăi exprimată în forme colosale, fracventa citare a înțelepciunii populare,

figurile comice ale unor uriași binevoitori, satirizarea pedantismului și a ipocriziei clericilor, stilul oral.

RENAȘTEREA ÎN ȚĂRILE DE JOS

Ilustru reprezentant al umanismului, Erasmus din Rottendam (1446-1536)

Este autorul unor valoroase lucrări de erudiție: traducerea latină a operei lui Euripide, ediția în limba greacă a lui Aristotel, gramatici, dicționare, tratate de latină și elină, o culegere de cugetări și maxime commentate ale anticilor. Opera sa cea mai veche este Elogiul nebuniei, alegorică și spirituală afirmare a fanteziei și îndrăznelii care trebuie să echilibreze rațiunea în orice acțiune a omului și, în același timp, o satiră virulentă a societății medievale, a fanatismului și prostiei.

RENAȘTEREA ÎN ANGLIA

După o perioadă îndelungată de războaie pustiitoare și lupte pentru putere, Anglia cunoaște în secolul al XV-lea și începutul secolului al XVII-lea o deosebită dezvoltare economică; este perioada Renașterii engleze. Umanismul englez se preocupă mai mult de problemele politice, sociale și morale și are un caracter popular mai accentuat decât în Italia sau Franța. Răspîndirea și succesul la public al teatrului elisabetan-care a culminat cu opera lui W. Shakespeare-sunt o dovadă a acestui caracter popular al Renașterii engleze.

Un scriitor englez care în plin ev mediu anunța Renașterea, jucînd un rol similar celui al lui Boccaccio în literatură italiană, a fost Geoffrez Chaucer (1340-1400). Principala sa operă o constituie Povestirile din Canterbury. Povestirile cu cadru, realizează după modelul Decameronului, dar în versuri, această scriere folosește ca pretext călătoria a treizeci de pelerini de la un han de lîngă Londra, spre catedrala din Canterbury. Pentru a face drumul mai plăcut, hangiul propune ca fiecare pelerin să spună povești la dus și două la întoarcere. Dintre acestea, Chaucer a realizat doar douăzeci și patru.

Spre deosebire de opera lui Boccaccio, în Povestirile lui Canterbury fiecare povestitor este individualizat în funcție de profesia și caracterul lui, prezentate în prolog; cavalerul și fiul său, scutierul, stareța, călugărul, negustorul, notarul, răzeșul, corăbierul, tîrgoveța din Bath, popa, plugarul, morarul, aprodul, hangiul etc. Caracterizarea fiecăruia-prin fizic și limbaj-se face în precuvîntarea la povestea pe care o spune și care este în acord cu personalitatea sa.

În afară de cîteva povestiri cu caracter grav (cum este aceea a cavalerului), majoritatea sunt pline de umor și cu intenție satirică la adresa moravurilor epocii. Ca și Decameronul, Povestirile din Canterbury exprimă bucuria de a trăi plenar, prevestind Renașterea.

Interesul pentru aspectele politice, sociale și morale se vedește în opera umanismului Thomas Morus (1478-1535), Utopia. De origine grecească, tîrîmul fabulos al unei societăți ideale. Datorită popularității acestei scrieri, titlul cărții lui Th. Morus a devenit un substantiv comun, care denumește toate creațiile similare.

În opoziție cu situația din Anglia vremii sale, Th. Morus prezintă în Utopia o societate fără proprietate particulară și fără clase. Toți cetățenii trebuind să muncească. Utopenii trăiesc în bună înțelegere, conducîndu-se după legi stricte în viața de familie și în morală. Cultivînd arta și știința., cinstind plăcerile spiritului, ei detestă războiul.

WILLIAM SHAKESPEARE (1564-1616) s-a născut în orașelul Stratford-on-Avon. Se stabilește la Londra, unde în curînd se afirmă ca actor, autor dramatic, poet, mai tîrziu ajungînd și coproprietar a două teatre londoneze. După cum se obișnuia în mod current la acea dată, Shakespeare a prelucrat adeseori piese scrise înainte de alții, dar dîndu-le o structură nouă, profunzime de gîndire, o bogăție de idei și o formă atît de înaltă, încît modelele vechi au fost date uitării. Activitatea sa de dramaturg s-a desfășurat de-a lungul a 22 de ani, totalizînd 7 de piese, după care Shakespeare s-a retras în orașelul lui natal, unde peste patru ani s-a stins, la vîrsta de 52 de ani.

Dramele istorice shakespeare-iene au fost prilejuite de marea victorie engleză asupra Spaniei, care pornise să invadeze Anglia, precum și de victoria definitivă a monarhiei, centralizate

împotriva feudalismului anarhic. Aceste evenimente importante au provocat un val uriaș de patritism. Shakespeare constată că marile mase de spectatori manifestă o preferință extraordinară pentru piesele cu subiect din istoria Angliei. De aceea, el își începe cariera de dramaturg cu piese de acest gen, scriind, de-a lungul vieții, în total 10 drame istorice.

În aceste drame, Shakespeare desfășoară un amplu tablou dramatic al Angliei feudale, cu grele războaie externe și sângeroase lupte interne, cu victorii și dezastre, cu fapte eroice și cu trădări infame, cu momente înălțătoare și cu cruzimi oribile. În acțiunea acestor drame apar conflicte în care sunt angajate forțe sociale puternice: monarhia, biserica catolică, aristocrația feudală, curtenii, orășenii, țărani. Regalitatea absolută îi apare marelui dramaturg ca o necesitate împotriva anarhiei feudale, dar în concepția sa regele are mai multe obligații față de țară decât drepturi: dacă nu și le îndeplinește, el este destinat unui sfârșit tragic.

În seria dramelor sale istorice, cele mai realizate artistic sunt *Richard III*, *Henric IX* și *Henric V*.

Prima impresionează prin figura eroului principal, infirmat și ambițiosul Richard, care înlătură semantice, prin mijloacele cele mai bestiale, orice piedică din drumul ambiției sale de a ajunge rege. În timpul bătăliei decisive, dându-și seama de apropiatul dezastru, stările sale de conștiință alterează rapid într-o halucinantă luptă cu sine însuși.

Dintre dramele istorice shakespeare-iene, *Richard III* are cel mai mare efect scenic și este cea mai des jucată. *Henric IV* este singura dramă istorică shakespeare-iană în care apare aproape întreaga societate engleză a secolului al XV-lea, de la rege și episcopi până la cărăuși și vagabonzi. Tot aici apare și celebra figură a cavalerului Falstaff, tipul nobilului scăpătat și decăzut din punct de vedere moral dar nu lipsit de o inteligență ascuțită și de o profundă înțelegere a unor probleme omenești.

Henric V dramă construită mai mult epic, narativ și descriptiv, în stilul unei cronici aduce figura unui monarh care, în momentele decisive pentru soarta țării, înțelege să țină seama de opiniile și dorințele maselor populare.

Comediile lui Shakespeare, în număr de 15, sunt o adevărată izbucnire optimistă a dragostei de viață, un adevărat imn închinat tinereții, iubirii și frumosului. Acțiunea lor este plasată de obicei în Grecia sau în Italia, în lumea Sudului. Totuși, se fac aici în permanență aluzii la realitățile din Anglia timpului.

Nevestele vesele din Windsor este una din puținele comedii shakespeare-iene a căror acțiune se petrece în întregime într-un mediu provincial burghez englez. Comedia ridiculează prostia și aroganța soților lipsiți de atenție și înțelegere față de soțiile lor, precum și aventurile galante urmărind totodată și un câștig material ale decăzutului și fanfaronului cavalier Falstaff.

Tema dominantă aproape a tuturor comediilor lui Shakespeare este tratată aici în acel mai pur spirit umanist: ca o prețuire entuziastă a bucuriilor lumii pămîntești, ca un sentiment care împulsionează voința, energia, inteligența și pasiunea omului. Astfel, în *Îmbîlnzirea scorpiei* înțelma figura eroinei care ține să i se recunoască demnitatea sa de om. Comedia feerică *Visul unei nopți de vară* schițează tabloul iubirii capricioase și ușuratică, apărînd în opoziție cu adevărata iubire, matură și profundă. În *Neguțătorul din Veneția* scriitorul îi atacă pe cei dezumanizați de setea de câștiguri și afirmă ideea egalității oamenilor, indiferent de naționalitate sau de credință.

În ultimele sale așa-numite comedii (*Cymbeline*, *Furtuna*, *Povestea de iarnă*) încep să apară însă note melancolice, sentimentul dezamăgirii în fața realităților vremii. Aici, realismul viziunii lasă tot mai mult loc elementelor simbolice, idilice sau fantastice. Totuși, prin *Prospero*, personajul principal din *Furtuna*, piesă numită „testamentul” lui Shakespeare, marele dramaturg transmite omenirii un sentiment de încredere în viitor.

Marile tragedii shakespeare-iene. Cu toată dezamăgirea pe care o exprimă Shakespeare în tragedii, iubirea lui de oameni și marea sa încredere în virtuțile morale ale omului nu-l lasă să ajungă pînă în adîncurile deznădejdiei. De aceea, chiar și în marile sale tragedii dreptate învinge, omul triumfă asupra răului.

Din seria celor cinci mari tragedii, *Romeo și Julieta* era o factură mai mult lirică, poetică, decît de profundă tragedie. Această dramă a celor doi tineri îndrăgostiți din Verona, sacrificai de vrajba dintre familiile lor nobile pe care apoi moartea fiilor le vadeuce la împăcare, este mai

presupus de toate un imn încheiat dragostei dragostei, tinereții, naturii și purității sufletești. În această privință, frumusețea lirică a sentimentului iubirii dintre Romeo și Julieta n-a fost egalată de nici un alt scriitor.

Hamlet-una din marile capodopere ale lumii din toate timpurile- realizează o imagine grandioasă a contradicțiilor sociale grave ale epocii, reflectate în zguduitorul criză morală a prințului Danemarcei. Acesta, întors de la studii, este întâmpinat acasă de criza mondială a prințului Danemarcei. Aceasta, întors la studii, este întâmpinat acasă de fapte oribile: asasinarea tatălui său pentru a i se lua tronul, infidelitatea mamei, care s-a grăbit să se căsătorească cu asasinul soțului ei, și falsitatea viciei curții regale, care acceptă toate aceste fapte monstruoase. Suferința lui Hamlet este, în primul rând, suferința umanismului, care constată că "vremile ;i-au ieșit din făgașul lor firesc" și că el nu poate face tot ce are nevoie, pentru că nu stă în puterile unui singur om să restabilească adevărul, cinstea, binele și dreptatea.

Subiectul tragediei Macbeth prezintă faptul că răul pornește din rânduialile nedrepte ale lumii, dar și din om. Nobilul scoțian Macbeth, împins de vanitatea de a domni, își omoară regele. Dar prima crimă îl împinge mereu spre alte crime, mai oribile.

Macbeth ajunge o neputincioasă jucărie a puterii oarbe a răului, chinuit de remușcări, fără o clipă de liniște sufletească. Dintre marile tragedii shakespeare-iene, aceasta este mai scurtă, mai concentrată și cu o atmosferă dramatică mai puternică.

Othello aduce ca personaj principal un erou pe care autorul l-a înzestrat cu cele mai frumoase calități morale. Acesta însă cade victimă marii sale încrederi în orice fel de oameni- de pildă în Lago, care îi strecoară în suflet, cu mare perfidie, otrava îndoieli în cinstea Desdemonei, soția lui Othello. Prăbușit în prăpastia dezamăgirii, înșelate. Când, la urmă, se convinge de înșelăciunea lui Lago și de nevinovăția Desdemonei, Othello se pedepsește sinucigându-se dar moare împăcat, pentru că și-a recăpătat încrederea în posibilitatea cinstei oamenilor.

Regele Lear este tragedia monumentală ca viziune și de un fior tragic impresionant. Bătrînul Lear, regele medieval stăpînitor de gîndul puterilor sale nelimitate, își împarte regatul celor două perfide fiice ale sale, pe a treia, Cordelia, o alungă, deși ea îl iubește cu adevărat; i-o spune însă într-un fel prea simplu, în timp ce Lear este obișnuit ca toți să i se supună și să-i fleteze vanitatea. Lipsit de regat, alungat de cele două fiice, Lear rătăcește în lume, bătrîn, părăsit și doborât sufletește de necunoștința fiicelor sale.

Dar mai presus de toate Lear suferă acum o teribilă dramă de cunoștință, constatînd că, în fața falsității și cruzimii lumii egoiste, omul lipsit de putere și bogăție nu mai rămîne decît o biată făptură neputincioasă, abandonată, disprețuită și urgentă. Aceasta este, de altminteri, ultima concluzie a lui Shakespeare și marilor sale tragedii.

Sonetele. În piesele sale de început Shakespeare a introdus cîteva sonete. Dar, în afara acestora, el a compus un grup de 154 de sonete care permit să se presupună că au fost prilejuite de decepția poetului înșelat de iubita sa.

Tema cea mai frecventă a acestor sonete este iubirea; poetul crede într-o iubire pură, adevărată și statornică:

"Eu nu cred că sunt piedici la unirea
A doua inimi ce credința-și țin;
Iubirea-adevărată nu-i iubirea
Ce pierе cînd în cale-i piedici vin."

De asemenea, revin și alte teme: regretul că goana timpului scurtează bucuriile vieții, că slăbiciunile pun prea repede stăpînire pe om, că minciuna este și în iubire un aspect urît al naturii umane, că numai arta poate da valoare de eternitate iubirii sau că geniul poetului poate înfrunta timpul-moartea și uitarea. Foarte semnificativ este sonetul 66, care, formulînd o aspră judecată a relelor lumii din acel timp, exprimă înseși dezamăgirile umaniștilor vremii, scepticism ce caracterizează creația scriitorilor de la sfîrșitul Renașterii și care a dat o notă accentuată de melancolie întregii creații shakespeare-iene următoare perioadei de compunere a sonetelor:

"...Scîrbit de toate, tihna morții chem,
Sătul să-l văd cerșind pe omul pur,

Nemernicia-n purpuri și huzur,
Credința-marfă, legea sub blestem.
Onoarea-aur calp, falsificat..."

Pentru varietatea și profunzimea ideilor lor umaniste și pentru forma lor desăvârșită, sonetele lui Shakespeare, luate în totalitatea lor organică, s-ar putea spune că alcătuiesc cea mai înaltă operă lirică a întregii perioade a Renașterii.

RENAȘTEREA ÎN SPANIA

Renașterea spaniolă, așa-numitul "secol de aur", cuprinde a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVII-lea. Societatea spaniolă se caracterizează prin puncte contradicții, pe care o parte între fabuloasele bogății aduse din coloniile americane și mizeria maselor populare, pe de altă parte între structurile medievale, care continuau să fie susținute de o puternică biserică reacționară, și idealurile umaniste.

În literatură, Renașterea spaniolă a ilustrat romanul și dramaturgia.

Caracteristică literaturii spaniole este specia romanului picaresc. În centrul său se află un picaro (potlogar, lichea), un aventurier ale cărui peregrinări prilejuiesc zugrăvirea celor mai dificile medii sociale.

Capodopera romanului spaniol o constituie Don Quijote, creația de valoare universală a lui Cervantes.

În dramaturgie, reprezentativi sunt Lope de Vega (1562-1653), fecund autor a peste două mii de piese –drame cu caracter popular, exprimând revolta împotriva nobilimii (Fîntîna turmelor), și comedii de capă și spadă-, și Pedro Caldéron de la Barca (1600-1681), cu drama Viața e vis.

CERVANTES

Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616), cel mai mare scriitor al Spaniei și unul dintre scriitorii cei mai mari ai literaturii universale, s-a născut într-o familie de origine nobilă, dar săracă. A avut o viață foarte agitată: a studiat la diverse universități, studii mereu întrerupte, apoi s-au înrolat în armată. Erou în bătălia de la Lepanto contra turcilor, Cervantes s-a întors din bătălie fără brațul stîng. În drum spre patrie este capturat de corsari mauri și dus în captivitate la Alger, unde stă cinci ani.

Reîntors în Spania, se dăruiește idealului literelor. Scrie un roman pastoral, versuri, drame, mai multe comedii și farse, douăsprezece nuvele-adevărate capodopere ale geniului. Apoi devine perceptor de biruri, timp de cîțiva ani. Pentru fraudele săvîrșite de un ajutor al său face și cîteva luni de închisoare, unde va medita asupra vieții sale trecute, pline de deziluzii, înfrîngeri și amărăciuni.

Bilanțul acestei vieți, Cervantes l-a transfigurat artistic sub forma unui roman: Don Quijote de la Mancha una din marile capodopere ale tuturor timpurilor.

Structura romanului. Subiectul romanului este bine cunoscut: un mic nobil de la țară, sărac, dar care e mîndru de titlul său nobiliar de "hidalgo", cititor pasionat de romane cavaleriești, își propune să reînvie instituția "cavalerilor rătăcitori" de odinioară; și astfel călare pe slăbănogul său cal Rocinate și însoțit de mucalitul țaran Sancho Panza ca scutier, Don Quijote pornește "în ajutorul celor slabi și năpăstuiți". Din nesfîrșita serie de aventuri, Don Quijote iese mereu înfrînt, suferind tot felul de neazuri și umiliri, este mereu luat în rîs de ceilalți; chiar și de țărancă simplă Dulcinea, cum botezase el, văzînd-o în închipuirea lui ca pe o frumoasă castelană, de care se îndrăgostește. Pînă la urmă, după ani de asemenea nefericite și ridicole de aventuri, vindecate de închipuirile lui cavaleriești, Don Quijote se întoarce acasă. Ultimul capitol al romanului, descriind sfîrșitul eroului, este cel mai frumos din întreaga carte.

În edițiile mult prescurtate ale cărții lui Cervantes, romanul pare a avea un caracter pur și simplu umoristic, exclusiv distractiv. În realitate, structura romanului este mult mai complexă. Capitolele care narează aventuri pline de haz alterează cu pagini foarte colorate și viguroase descrieri realiste ale locurilor, realităților și oamenilor Spaniei, cu pagini de energie judecări critice asupra faptelor și stărilor de lucruri din Spania acelei epoci; sau –în special în

partea a doua a romanului- cu acele strălucitoare discursuri, pline de înțelepciune, care înscriu printre cele mai frumoase pe care ni le-a lăsat literatura Renașterii.